

Vrijzinnige Gemeente Zierikzee 20 augustus 2023
Binnen en buiten – gelezen Matteüs 15, 1+7-20
Toespraak Franck Ploum

1.

Een mens leeft van rituelen. Vaak ongemerkt en onbewust, maar we hebben er allemaal heel wat. Denk eens aan de manier waarop je 's morgens opstaat wat doe je dan het eerst en daarna en daarna. Of als de dag afgesloten is en je richting je bed gaat, onbewust zit er veelal een volgorde in de dingen die je doet. En behalve de gangbare dingen die ieder mens doet, heb je vaak ook nog specifieke dingen voor jezelf die onderdeel uitmaken van je ritueel rond opstaan, naar bed gaat, of juist op je werk. Wie in de jaren negentig gekeken heeft naar VPRO's debiteuren crediteuren, over het leven in op het kantoor. Die heeft er enerzijds waarschijnlijk smakelijk om gelachen en anderzijds wellicht ook veel in herkend.

Gebruiken en rituelen geven op de een of andere manier houvast, scheppen kaders en helderheid. Waarom gaat in een groep die een paar dagen bij elkaar komt of met elkaar een cursus volgt, na 1 dag al iedereen op dezelfde plek aan tafel zitten? Waarom zit u hier toch veelal op dezelfde plek? Het heeft te maken met gewoonte, met ritueel en ook met houvast. Kennelijk hebben we als mens daar behoefte aan. Ik denk dat geen mens kan zonder dit soort onuitgesproken gewoonten en manieren van doen.

Ook binnen religie wemelt het van de gebruiken en rituelen. Denk alleen maar al aan het feit dat wij op zondag hier bij elkaar komen. Hoe zou het voelen als het de ene week op woensdag en dan weer op vrijdag en daarna op zondag zou zijn? Dan zouden we behoorlijk in de war raken. Maar ook binnen religie wemelt het van de gebruiken, rituelen en symbolen: hoe verloopt een viering, het steeds maar weer bidden van het Onze Vader, delen van brood en wijn, gaan staan voor het openingslied. Eindeloze aaneenrijging van gebruiken en rituelen. En daar komen de symbolen dan ook nog eens bij: dopen, een paaskaars, een antependium in een bepaalde kleur.

En dan zijn er ook nog de momenten dat we ter sprake willen brengen wat niet uit te spreken is: het mogelijk bestaan van God, het feit dat we door de dood afscheid moeten nemen van een dierbare, of dat we verliefd worden of onze liefde voor een ander ter sprake willen brengen. Wat een stilte en wat een ongemak zouden we ervaren als we op die moment zonder symbolen, zonder symbooltaal, zonder rituelen zouden staan.

Wij mensen kunnen niet zonder rituelen en symbolen. Zeker wanneer we komen op het punt van het onuitsprekelijke, waar we geen woorden meer hebben om onze diepste menselijke ervaring te vertolken, dan rest ons alleen nog maar een gebaar, een woordeloos teken. Vaak zijn dat tekenen en gebaren die we niet zelf hebben verzonnen maar die mensen om ons heen herkennen, ze hebben een universeel karakter en werden ook gebruikt door generaties voor ons, toen zij in vergelijkbare omstandigheden waren als wij.

2.

De Hebreeuwse bijbel wemelt van de gebruiken en rituelen. Geboden en opdrachten die je dient te volbrengen als mens die wil leven in het licht van de Ene. En heel veel van die gebruiken hebben te maken met reinheid. Rituelen rond het wassen van handen, vingers, voeten, gezicht om daarna bijvoorbeeld de tempel te betreden, deel te nemen aan de eredienst in de synagoge. Maar ook het op vaste momenten onderhouden van het gebed, of het met regelmaat brengen van een offer, behoort tot die rituelen. Al die rituele en gebruiken, zoals onder andere in het boek Leviticus opgetekend dienen om je als mens zo goed en zuiver mogelijk te richten op die Ene God die kwam

bevrijden en die vraagt aan jou om een bevrijdend mens te zijn. Dat moeten die rituelen ondersteunen, versterken. Daaraan staan ze ten dienste. Maar wat als die rituelen en gebruiken een eigen leven gaan leiden? Wat als ze losraken van hun doel en van losgemaakt worden van hun diepste intrinsieke doelstelling? Wat als rituelen dingen op zichzelf worden, puur traditie, gedaan worden puur om gedaan te worden. En wat als die rituelen op zichzelf een geheimzinnige betekenis en landing krijgen? Dan houden ze op een teken te zijn van een intrinsiek gerichtheid op die Ene en het bevrijdende handelen dat daarmee verbonden is, en worden ze magie of nog erger: een façade van vroomheid waar niets meer achter zit.

Jezus heeft een discussie gevoerd met de Farizeeërs en Schriftgeleerden. Zij spreken hem aan op het feit dat zijn leerlingen onrein zijn omdat zij niet op rituele wijze hun handen wassen voordat ze brood eten met elkaar. Waarop Jezus hen teruggeeft dat niet hij maar zichzelf de onreinheid verspreiden door mensen voor te houden dat het onderhouden van rituelen en voorschriften belangrijker zou zijn dan het doen van gerechtigheid. Maar veel dieper gaat vervolgens het gesprek met de leerlingen over de vraag wat een mens nu eigenlijk wel of niet onrein kan maken. *'Niet wat de mond binnenkomt ontwijdt de mens, maar wat uit de mond voortkomt ontwijdt de mens.'*

3.

In heel wat religieuze kringen leeft er angst voor van alles wat van buiten naar binnen komt. In orthodoxe christelijke kringen houdt men het liefst de televisie en het internet buiten de deur. Men sluit zich af voor de wereld, die slecht zou zijn. Men is huiverig voor alles wat andere meningen verkondigt dan in de eigen kring gangbaar is.

Er is protest van mensen tegen wat er allemaal op televisie vertoond wordt of op het wereldwijde web te vinden is. Er waren enige jaren geleden nog Kamervragen of er niets gedaan kon worden aan lingerieclame in bushokjes waar jonge mensen dan mee geconfronteerd werden.

Maar we herkennen het wellicht ook bij onszelf de voortdurende spanning bijvoorbeeld naar de kinderen toe: dat je dingen van ze weghoudt, proberen te voorkomen dat ze met bepaalde zaken geconfronteerd worden, willen beschermen tegen van alles en nog wat.

En de vraag bij dit alles is: is datgene wat van buitenaf op mensen toekomst, ook als het anders is dan jij zou willen, ook als het schuurt met jouw normen, ook als het afwijkt van de wereld zoals jij die graag ziet, is datgene wat van buiten op jou afkomt in staat om je te 'verontreinigen'?

Jezus zegt, nee! Nee, dat is het niet. De vraag is: wat doe je er mee? De vraag is: hoe ga je er mee om? De vraag is: hoe beoordeel je hetgeen je waarneemt? De vraag is: hoe toets en waardeer ik wat ik zie? Het is niet het uiterlijk dat de mens onrein kan maken maar juist het innerlijk! En de vraag is dan niet zo zeer hoe je dat waar je het niet mee eens bent buiten de deur houdt, maar hoe je innerlijk dat wat op je afkomt verwerkt en vervolgens beoordeeld, een plaats geeft, van argumenten voorziet waarom je het er wel of niet mee eens bent. We moeten, met andere woorden, niet kinderen en jongeren verre houden van wat er in de wereld speelt en te koop is, maar hen er mee leren omgaan. En dat vraagt het opvoeden in het vermogen van onderscheiding, dat vraagt gewetensvorming, dat vraagt het vermogen om te reflecteren op wat je ziet of hoort en daar een mening over te vormen. Jij bepaalt met andere woorden wat je doet met wat van buitenaf komt.

4.

Het wassen van je handen is niet voldoende om het kwade buiten jezelf te houden. Zoals ook het voltrekken van een ritueel niet voldoende is om te zeggen: ik leef en ga op de weg van de Ene, de bevrijder. Uiteindelijk komt het erop aan wat er uit je handen komt, welke woorden er **uit** je mond komen. Uiteindelijk is de vraag niet of je het bevrijdende woord van God gehoord hebt en het beaamde en in een ritueel hebt bevestigd, maar om de vraag of je 'dader van het woord' (Jakobus 1,23) bent geworden.

Leeft het bevrijdende woord in je hart, je ziel en je verstand? Geef je handen en voeten aan bevrijding door lief te hebben je naaste, de vreemdeling, de mensen in de meest kwetsbare posities. Ben je bevrijdend aanwezig in deze wereld door te doen wat gedaan moet worden aan recht en vrede. Dat is voor Jezus de toetssteen van rein of onrein.

En het zijn rituelen en symbolen die daarbij kunnen helpen. Hier op zondag naar toe komen, of met ons verbonden zijn via de radio, kan je helpen om steeds weer herinnerd te worden aan de weg die je wilt gaan. Bidden kan je helpen om je te verbinden met de manier waarop je in het leven wilt staan. Rituelen kunnen een hulpmiddel zijn om alert te blijven op momenten van verslapping en op het afdwalen van de weg van recht en vrede. Maar als die rituelen en gebruiken nog slechts traditie zijn, niet meer de ondersteuning van een diepere laag, dan zijn ze betekenisloos geworden. Lege hulzen, een dun laagje vernis op een verder inhoudsloos geloof.

Laten we elkaar niet afrekenen op wat traditie of gebruik is, maar laten we elkaar zien in wat we doen in het licht van de Ene de bevrijder. In het evangelie van Matteüs waaruit de tekst van vandaag genomen is, staat 10 hoofdstukken verderop wat dat precies is waarop je het inhoudelijke gesprek met elkaar mag aangaan. Of je ritueel, je symbolen betekenis hebben toont zich in de wijze waarop je om bent gegaan met je medemens: want ik had honger en je hebt me te eten gegeven, ik had dorst en je hebt me te drinken gegeven, ik was vreemdeling en je hebt me opgenomen, ik was ziek of gevangen en je hebt me bezocht.

Dat wij, in de woorden van Jakobus, geen toehoorders van dit woord mogen blijven en daarmee het woord nietszeggend maken, maar dat wij daders van dit woord zijn en het volbrengen.

Zeg amen. Dat het zo mogen zijn